VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite:
Eduskunnan lakivaliokunnan lausuntopyyntö 2.11.2023

Asia:
HE 63/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tuomioistuimien turvatarkastuksista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt lausuntoani hallituksen esityksestä, jonka keskeisenä ehdotuksena on muuttaa turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia siten, että turvatarkastustoimenpiteet voitaisiin kohdistaa myös muiden oikeushallinnon viranomaisten kuin tuomioistuimien asiakkaisiin silloin, kun näillä viranomaisilla on yhteinen sisäänkäynti tai yhteinen asiakaspalvelualue tuomioistuimen kanssa. Lisäksi esityksessä ehdotetaan täsmennyksiä turvatarkastajan kelpoisuuteen, turvatarkastajaksi hyväksymiseen ja hyväksymisen peruuttamiseen sekä turvatarkastajana toimivan henkilön virkavastuuseen ja toimivaltaan. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi myös säännökset turvatarkastajien pukeutumisesta ja turvatarkastajakortista.

Esityksellä on laillisuusvalvonnan näkökulmasta varsin hyväksyttävät tavoitteet ja esitys täyttää ne oikeudelliset vaatimukset, joita eduskunnalle annettavalta hallituksen esitykseltä edellytetään. Kuten esityksen perusteluista ilmenee, niin apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt jo 15.8.2016 kanteluratkaisussaan (OKV/98/1/2016) huomiota siihen, että turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetussa laissa ei ole otettu huomioon sitä mahdollisuutta, että tuomioistuimen käyttämässä rakennuksessa saattaa sijaita muita oikeushallinnon viranomaisia. Kantelu ei tuolloin antanut aihetta enempiin laillisuusvalvonnallisiin toimenpiteisiin, sillä kanteluratkaisun antamisen aikaan oikeusministeriössä oli jo meneillään lainsäädäntöhanke (OM 14/31/2014), joka olisi poistanut kyseisen oikeudellisen ongelman, sillä hankkeen

PL 20, 00023 Valtioneuvosto Puhelin 0295 16001 kirjaamo.okv@gov.fi

www.oikeuskansleri.fi

tarkoituksena oli laajentaa turvatarkastuksia koskeva laki koskemaan kaikkia oikeushallinnon viranomaisia. Mainittu lainsäädäntöhanke kuitenkin keskeytyi valmisteluvaiheessa eikä se johtanut lainsäädäntömuutoksiin.

Tuomioistuinten turvatarkastuksia koskeneen sääntelyn puutteellisuus oli tunnistettu siten jo useita vuosia sitten, mutta aiemmin keskeytyneen lainsäädäntöhankkeen jälkeen oikeustila on jäänyt osin ongelmalliseksi. On varsin myönteistä, että sääntelyä on nyt vihdoin näiltä osin tarkoitus selventää tämän hallituksen esityksen myötä. Vaikka yksittäinen turvatarkastus ei objektiivisesti arvioiden aiheuttaisikaan sen kohteeksi joutuvalle yksittäiselle henkilölle vähäistä suurempaa haittaa, niin oikeudellisesti tyydyttävänä ei voida pitää tilannetta, jossa tämänkaltaisesta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuvasta toimenpiteestä ei ole laissa täsmällisesti ja tarkkarajaisesti säännelty.

Esityksen säätämisjärjestysperusteluissa esitystä on arvioitu ennen kaikkea suhteessa perustuslain 7 §:ään, jossa säädetään oikeudesta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Lisäksi esitystä on arvioitu suhteessa perustuslain 21 §:n 2 momenttiin, jonka nojalla käsittelyn julkisuus tuomioistuimissa turvataan lailla. Esityksessä todetaan, että ehdotetuilla muutoksilla ei olisi vaikutusta oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen toteutumiseen. Perusteluissa esiintuodun oikeudenkäyntijulkisuuden ohella esityksen voidaan katsoa olevan merkityksellinen myös laajemmin perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta. Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käytännössä säännöksessä turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja oikeuden toteutumisen edellytyksenä on se, että oikeudenkäyntiin osallistuvien ja tuomioistuinten tiloissa olevien turvallisuudesta huolehditaan. Tuomioistuimien turvatarkastuksista annetun lain taustalla olevat turvallisuusintressit palvelevatkin osaltaan oikeudenkäynnin julkisuutta laajemminkin perustuslaissa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Turvatarkastuksia koskevan lainsäädännön selkeyttäminen ja turvatarkastustoimenpiteiden ulottaminen ehdotetulla tavalla myös muiden oikeushallinnon viranomaisten asiakkaisiin lisää niin asiakkaiden, kuin viranomaisten henkilökunnan turvallisuutta ja siten parantaa osaltaan edellytyksiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle.

Lopuksi tuon esille, että tuomioistuimien turvatarkastuslain mahdollisia muutostarpeita saattaisi olla perusteltua pohtia lähivuosina tätä esitystä laajemminkin. Laillisuusvalvonnassa turvatarkastuslain tulkinnanvaraisuutta on jouduttu arvioimaan erityisesti sen osalta, minkälaisia esineitä tai aineita turvatarkastajalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa. Turvatarkastuslain 5 §:n 1 momentin mukaan turvatarkastajalla on oikeus metallinilmaisinta tai muuta sellaista

teknistä laitetta käyttäen tarkastaa tuomioistuimeen saapuva tai siellä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan esinettä tai ainetta, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle tai jota voidaan käyttää omaisuuden vahingoittamiseen. Turvatarkastuslain 5 §:n 2 momentin mukaan turvatarkastajalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty esine, jota tarkoitetaan 1 momentissa tai jonka hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty. Turvatarkastuslaki, sitä koskeva hallituksen esitys (HE 3/1999 vp), siitä annettu lakivaliokunnan mietintö (LaVM 6/1999 vp) tai perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 2/1999 vp) eivät anna yksityiskohtaista vastausta siihen, millaisia esineitä on pidettävä 5 §:ssä tarkoitetulla tavalla vaarallisina tai kiellettyinä. Laillisuusvalvonnassa säännöksen tulkinnanvaraisuutta on jouduttu arvioimaan laittomasti hallussa pidettyjen lääkeaineiden poisottamisen osalta (ks. eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 11.5.2011 dnro EOA 4250/4/09; apulaisoikeuskanslerin päätös 20.6.2011 dnro OKV/1142/2009).

Tänä vuonna eräässä apulaisoikeuskanslerin kanteluratkaisussa arvioitavaksi tuli puolestaan se, voidaanko tallentamiseen soveltuvia laitteita (kamera, matkapuhelin) ottaa pois tuomioistuimen turvatarkastuksessa (OKV/3229/10/2021). Apulaisoikeuskansleri katsoi päätöksessään 31.1.2023, että asiassa ei esitetty laillisia perusteita kantelijan matkapuhelimen, digikameran ja minivideokameran haltuun ottamiselle käräjäoikeuden turvatarkastuksessa. Ratkaisussaan apulaisoikeuskansleri toi kuitenkin esille, että tekniset laitteet ja viestintä tietoverkoissa ovat muuttuneet merkittävästi vuosituhannen vaihteesta, jolloin turvatarkastuslaki alun perin tuli voimaan. Nykyisin lähes jokaisella tuomioistuimeen ja istuntoon saapuvalla on mukanaan jokin laite (tietokone, puhelin, älykello), jota voidaan käyttää haluttaessa myös istunnon luvattomaan tallentamiseen. Apulaisoikeuskansleri toi esille, että näiden laitteiden säännönmukaiselle poisottamiselle ei liene tarvetta, mutta joissain olosuhteissa luvattomaan tallentamiseen soveltuvien laitteiden poisottamiselle voisi mahdollisesti ollakin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisenkin näkökulmasta hyväksyttävä tarve. Kyse saattaa olla muun ohella näytön luotettavuudesta, sillä kuulusteltavat eivät voi kertoa istunnossa tapahtumista luontevasti ja vapaasti, jos he eivät voi luottaa siihen, että kuulustelua ei oikeudettomasti tallenneta tai levitetä.

Eduskunta on 10.12.2021 hyväksynyt turvatarkastuslain muutoksia koskevan lain (SäädK 101/2022), ja sen voimaantulosta säädetään vielä erikseen. Kyseinen turvatarkastuslain muutos liittyy todistelusäännöksiä koskeviin lakimuutoksiin, jonka johdosta käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan jatkossa hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä videotallenteelta. Turvatarkastuslaki ei muutettunakaan anna vastausta, miten menetellä tallentamiseen soveltuvien laitteiden kanssa turvatarkastuksessa silloin, kun kyse on muista kuin kuva- ja äänitallennetta katsomaan tulevista asiakkaista.

Apulaisoikeuskansleri lähetti edellä mainitun päätöksensä tiedoksi oikeusministeriölle ja pyysi ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin asia on mahdollisesti antanut aihetta. Oikeusministeriö ilmoitti vastauksessaan 2.5.2023 (VN/3484/2023), että oikeusministeriössä tarkastellaan parhaillaan turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain muutostarpeita, koska uusi valtion toimitilastrategia ohjaa valtion virastoja enenevässä määrin tehokkaampaan tilankäyttöön ja muun muassa yhteiskäyttöisiin tiloihin, ja että apulaisoikeuskanslerin päätöksestä ilmeneviä mahdollisia sääntelytarpeita on tarkoituksenmukaista arvioida samassa yhteydessä.

Tiedossani on, että oikeusministeriössä on käynnissä useita merkityksellisiä lakihankkeita. Ottaen kuitenkin huomioon tuomioistuinten toimintaympäristössä ja viestintäteknologiassa tapahtuneet muutokset sekä laillisuusvalvonnassa ilmenneet turvatarkastuslain tulkinnanvaraisuudet, olisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytystenkin turvaamisen kannalta suotavaa, että myöskään tuomioistuinten turvatarkastuslain mahdollisten laajempien sääntelytarpeiden arviointi ei jäisi viipymään tarpeettoman kauan.

Oikeuskansleri Tuomas Pöysti